

BERCZELI A. KÁROLY: NYÁRI ÉJ

Negyven esztendő válogatott lírai termését gyűjti egybe Berczeli A. Károlynak a Magvető gondozásában megjelent új kötete. A rendező szempont az időrend. Hátránya e módszernek, hogy az első benyomásokat a gyengébb pályakezdő művekből szerzi az olvasó; előnye viszont, hogy élesebb kontúrokkal rajzolja meg a költői fejlődés állomásait, a pályakép módosulásait.

A felszabadulás előtt keletkezett versekből — cikluscíműk, jellemző módon: *Cirkusz* — neorokokó költő arcképe bontakozik ki. Van valami bestseller könnyedség s csillogásra, hatásosságra való törekvés ezekben a versekben:

*Szeretlek téged, július, te forró,
te nagymellű, elomló szőke nő,
kék pongyolában fetrengsz, s tested lángján
reszketve reng, zihál a levegő.*

(Július)

Valami bájos, ártatlan hedonizmus, ami naivságával tán Szép Ernőre, a lét színein csodálkozó magatartásformájával kissé Kosztolányira emlékeztet. Mindenütt simaság, édeskés századvégi jambus, sehol egy érdesebb felület vagy görcsösebb erőfeszítés. A látvány és a zene uralja a verset, a kompozíció háttérbe szorul. Intellektuális költő versei ezek, intim témákkal, a városlakó ember falusi nosztalgiáival, virágoskertre koncentrált természetélménnyel. A lírai személyiség nem oldódik föl bennük teljesen, szociális kérdéseket is megrendülés nélkül vet föl. Hiába ás le a problémáikig, a lágyan omló forma a vallomást megfinomítja, kicicimázza. Dózsának, Petőfiinek versben állít emléket, de inkább a részvét, mint a feltétlen odaadás gesztusával. Minden motívum az idill felé terel. A két világháború közti történelem zaklatottságából Berczeli is a Szépség várába húzódik:

*De jön majd új világ s szavam süket lesz,
s amit teremtek, árván áll maga,
előbb nem értik s aztán majd lesöpri
az új barbárok örült rohama.*

(Barbárok)

Ahogy a látvány színes, a költői egyéniség is; e színek azonban impresszionista módon felületiek, a meg-megcsillanó öngúny, önirónia is megfér a bohémság palettáján.

Berczeli költészete 1945 után a *Cirkusz* mutatóványosdíjából a *Laboratórium* kísérletező műhelyévé érik. Anélkül hogy gyökeresen megújulna, hangja bensőségebbé válik, tömöttebb, sűrűbb, mélyebb lírává alakul, kevesebb csillogással. Többnyire a lélek csendjét fejezi ki igen szépen:

*De nem! Nem eszme kellene,
sem mákonyos ige,
inkább a haraszton hasalva
figyelnék minden neszre, zajra.*
(Remete)

Igen gyakran telítődik filozofikus tartalmakkal. Az élményt az absztrakcióig tornázza föl, egyre több gondolatot lopva versébe. A Kosztolányi-féle „homo aestheticus” álorcája alatt fokozódik benne a realizmuséhség:

*Így alkoss tán! Csipetnyi eszme
hevítse és ragyogja át
a földreszállott Máriát,
de mindenütt, s körötte messze,
ezer szín s árny jelezze,
hogy hősi sors csak fiának keresztje,
s nincs semmi halhatatlanabb,
mint ott a völgy, a hegy s a bujkáló patak,
a mindenkor megújuló való világ —*
(Quattrocento)

Újabb lírájának fő értékei: arányérzék és ízlés. Nem motívumhalmazó, pontosan tudja, hogy egy versbe mennyi gondolat, mennyi kép fér be. A disszonanciát nem kedveli, minden szó spontán simul bele a finom mesei ihletésű hangulatba. Ez a választékosság azonban könnyen lendül át mesterkélttségbe, így például túl bonyolultnak, túljátszottnak érezzük a *Fátyoltánc* építkezését. Portréi fölszabadulnak az egzotikum izgalmi alól, a költő megkapóbb átéléssel és öniróniával vetíti beléjük sorsát (*Bolond különc*). Esztéta költő, akinek skálája a halálfélelem mellé hangnemétől (*Öből*) az apollinaire-i képvers merészségig terjed (*Szegény költő karácsonyfája*). Központi témájává lesz a modern technikai fejlődés, és ami ebből korunk világképét formálja:

*A mítosz, mely fénylett a semmiben,
s a tényeknél elringatóbb,
az Agy hűvös szavára szétesett —
Az Agy s a gép előretört,
s hamisan cseng a költő szózata:
a Mérnök műve az új költemény —*
(Homo faber)

Berczeli lírája érdekes és színes költészet. De ha új kötetét végigolvassuk, mintha hiányoznék valami belőle. Nem a mesterségbeli tudás, a műgond; még kevésbé a műveltség, az ízlés. Hanem inkább az életesség, az élmény embert fölkaravó varázsa. A versírást túlságosan is feladatnak értelmezi. (*Szépirodalmi*, 1971.)

GREZSA FERENC

MIKLÓS JUTKA: VISSZAÖLEL A FÖLD

Ismerős képek díszlenek egy most megjelent verseskötet borítólapján: 63 évvel ezelőtt ugyanezek a romantikus árnyrajzok vezették be azokat a verseket, melyek lábba hozták egy egész ország nyugtalan értelmiségét. A régi illusztráció az új kötetben ugyanazt mondja, amit a versek: Miklós Jutka mindig *A Holnap* költője maradt. Az 1908-as forradalmas versantológiára készült zsengeivel, az szabta meg költői útját, és mindvégig az színezi emlékeit. Ezért érezzük ezt az indulása után csakhamar megtorpant költői pályát mégis harmonikusnak és egésznek.

Miklós Jutka a nőemancipáció győzelmes költőjének indult a század elején. Erdős Renée-vel, Kaffka Margittal és Lesznai Annával együtt a nagy ígéretek közé

számított. De míg pályatársnői a szerelem, az anyaság, általában a női lélek szubtilisebb érzéseit öntötték dalba, addig az ő verseinek alapérzése az erő. Diadalittasan fedezi fel önmagában azt a lelki és szellemi erőt, mely a kor feudális-polgári kötöttségektől szabadulni vágyó asszonyát azzal a boldog hittel töltötte el, hogy van kiút a társadalmi konvenció rabságából. Ez az erő, ez a megtalált magabiztosság a legjellegzetesebb motívuma Miklós Jutka lírájának. A szerelem, úgyszólván teljesen hiányzik belőle. A jövő asszonyát álmodja meg ugyanolyan büszke öntudattal, mint Ady a Holnap hőseit.

*Ujjongva törtetünk előre,
S bilincseink lehullanak.*

Előre!

*Mi vagyunk a jövő zenéje,
S hattýúdala a múltnak.*

(A jövő asszonya)

A századelő asszonyköltői közül őt vonzotta leginkább Ady forradalmár tudatossága, de ez a vonzás egyben azzal a veszéllyel járt, hogy kifejezési eszközökben, formai megoldásokban is kevésbé tudott elszakadni a nagy példaképtől. A korabeli kritika nem is fukarkodott ennek hangoztatásával.

Pedig nagyon fiatalon olyan élményben volt része, mint kevés kortársának: megjárta Amerikát, három esztendőt töltött az újvilágban. Költészetén azonban ez nem sok nyomot hagyott. Lírájának egyetlen színtere mindvégig Várad maradt, a realitásában is álomváros. Köré gyűlnek az emlékek is, mikor már a költészet eleven forrása elapadt. Mert az első háború idején már ritkulnak a versek, majd a háború és a forradalmak után újra kezdett külföldi bolyongások idején teljesen elveszítik folyamatosságukat, és csak egy-egy záróakkorddal gyarapítják az életművet. „A költő elaludt bennem — írja erről a korszakról Miklós Jutka —. Sohasem éreztem a vágyat, hogy írnom kellene.”

Nem ellentmondás-e, hogy a női felszabadulás diadalmas költője anyaként és nagyanyaként lett igazán boldog? Úgy hiszem, hogy nem. Hiszen Miklós Jutka sohasem olyan emancipációért küzdött, mely női lényegétől fosztaná meg a nőt. Hogy pedig a magyar költő elhallgatott az idegen ajkú család sok gondja közepette, az nagyon is természetes. Párizsban, ahol új hivatásának, a fényképezésnek élt leginkább, még körülfogta egy szélesebb baráti kör, a magyar baloldali emigráció színéjára. De Marokkóban teljesen elszakadt minden anyanyelvi környezettől, magyar könyvet is csak azt a néhányat látta, amit magával vitt; így szükségképpen el kellett hallgatnia benne a magyar költőnek. Sokáig mi sem tudtunk róla. De a fiatalon szorosra fűzött kötés erősebb volt minden későbbi elidegenítő hatásnál. Ha verset írni nem is tudott idegen nyelven, ifjúkori kedves magyar poétáit addig dédelgette magában, míg egyszerre csak megszólaltak új, választott nyelvén, franciául. Férje halála után Párizsba visszatérve, rendszeresen fordította magyar kortársait, elsősorban A Holnap költőit. Így lett az ígéretes fiatal költőnőből 60 évi hallgatás után 85 éves korára a magyar költészet francia nagykövete.

Most egy remek kis színjátszó csoport járja a francia közoktatási intézményeket. A csoport lelke, szervezője és összekötője Miklós Jutka leánya. Francia tanárok, tanárjelöltek ismerkednek előadásaik nyomán a magyar költészettel, és nem győzik magasztalni annak mélységét és erejét. Miklós Jutka pedig túláradó örömmel írja: „Így hát megvalósult, amiről évek óta álmodtam. A magyar poéták és a francia közönség találkoztak. Tizenkét évig dolgoztam ezeken a fordításokon, keservesen nehéz volt, de megérte.”

A jól válogatott, izléses kötet a hazai közönség tisztelgése a 85 éves Miklós Jutka előtt. Ha a föld nem is, a magyar kultúra visszaölelte hűségese leányát. (*Magvető, 1971.*)

VEZÉR ERZSÉBET